

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

Ryssland som »den socialistiska realismens» fader. 1953–59 utkom en mönstergill samlad upplaga på tretton band av hans verk. Den första samlade upplagan utgavs 1859–61, en andra, mer vetenskapligt upplagd följde 1900. Detta nämnt som en illustration till det ryska intresset för den i förtid bortgångne kritikern.

Herbert Friedländer har inte haft som huvuduppgift att behandla Belinskijs estetiska ställningstaganden. Ändå ger han gott besked om tjugooåringens kontakt med den tyska filosofin, i första rummet Schelling, men snart nog också Fichte och Hegel, och likaså om Belinskijs slavofila böjelser. Efterhand frigör han sig från det tyska abstrakta tänkandet och bryter därjämte definitivt med de slavofila kretsarna. Av särskilt intresse är ju Belinskijs förhållande till Gogol och Friedländer uppehåller sig ingående vid Belinskijs reaktioner på dennes verk, hans entusiasm och hans avståndstagande.

Det är anmärkningsvärt sällan Belinskij fällt estetiska felomdömen, konstaterar Friedländer och René Wellek ger i sin översikt över kritikens historia (del 3, »The age of transition») den ryske kritikern samma erkännande. Som utövande kritiker, »practical critic», är han den mest betydelsefulla i hela den ryska litteraturens historia, fastslår Wellek. Som teoretiker intar han däremot ingen framskjuten position i estetikens historia. Wellek hävdar tvärtemot tidigare forskare att man inte kan urskilja tydliga utvecklingsetapper i Belinskijs »critical development»: »From the very beginning of his writing, from the *Literary Reveries* (1834) to the last annual survey of Russian literature (1847), Belinskij uses the same categories, concepts, and procedures, the same basic theoretical idiom whatever his shifting emphasis and whatever his political convictions.» De fem sista åren av hans levnad sker visserligen en förändring, medger Wellek, men den löper parallellt med utvecklingen mot empirism hos Arnold Ruge och vänsterhegelianismen, hos Carlyle och Taine. Medan Friedländer gör en skarp boskillnad mellan ett skede av spekulativ idealism och ett skede av realism, förklarar Wellek att Belinskij — »at least in his critical thought» — stod kvar på den tyska idealismens grund. Det står för Wellek som Belinskijs viktigaste insats inom den ryska litteraturkritiken att han »transmitted the doctrines of German idealism to the tradition of Russian criticism».

Wellek anser att Belinskijs kritik blev sämre under hans slutskede av politisk radikalism och utvecklingstro. Vill man läsa om honom just i hans egenskap av verkande kraft i kampen för ett rättfärdigare ryskt samhälle skall man gå till Friedländers bok.

Till tvåbandsverket Petersburgs fysiologi skrev Belinskij en inledning, en jämförelse mellan de ryska huvudstäderna Petersburg och Moskva. I Lennart Kjellbergs Den klassiska romanens Ryssland redogörs för de båda städernas topografi till glädje för dem som fördjupar sig i den stora ryska 1800-talsromanen. Ståndsindelning, förvaltning och rättsskipning, namn- och tilltalsskick presenteras med en exakt sakkännedom. Bibliotekarien och slavisten Kjellbergs arbete är en ypperlig liten uppslagsbok.

Ulf Wittrock

BERTIL NOLIN: *Den gode europén*. Studier i Georg Brandes' idéutveckling 1871–1893. Akad. avh. Uppsala 1965. (Disp. i Sthlm.)

Bertil Nolin har för sin avhandling valt ett synnerligen intressant och samtidigt förbluffande jungfruligt ämne. Han har velat skildra Georg Brandes' idéutveckling under de närmaste tjugo åren efter Hovedströmningens första del Emigrantlitteraturen. På samma gång har han velat visa hur Brandes under dessa år, 1871–1893, verkade såsom en förbindelselänk mellan Skandinavien och det övriga Europa.

Forskningen har hittills främst sysslat med den unge Brandes. Det väsentligaste undantaget är Krügers kommenterade utgåva av Brandes' brevväxling med utomskandinaviska författare och vetenskapsmän. Nolin har kunnat bygga på denna men har också i hög grad använt sig av tidigare aldrig eller blott delvis utnyttjat material.

Avhandlingen bär med rätta titeln *Den gode europén*. Under en människoålder verkade Georg Brandes som den store ambassadören för skandinaviska författare och tänkare i utlandet och för utländska i Skandinavien. Det är Nietzsche som har gett honom hederstiteln, och man kan komma att tänka på att Brandes redan tidigare erhållit en liknande benämning — fast med negativ bimering. När Christen Berg bröt med

kretsen kring bröderna Brandes och Viggo Hørup, hette det att kretsen inte var dansk-sinnad i sitt hjärta: dess medlemmar var européer.

Det var en angreppspunkt — och den farligaste — som redan de nationalliberala hade utnyttjat. Dessa hade i sin polemik alltid framställt Georg Brandes som en främmande fågel i danskt kulturliv. Ständigt hade man låtit honom förstå att han som begåvnings-typ och — framförallt — som jude inte var dansk. Man misskrediterade hans känslor för Danmark, och de nationalliberalas angrepp har satt sina spår. Än i dag existerar på sina håll i Danmark ett motstånd mot Brandes på grund av dessa förutfattade åsikter. Hans intensiva verksamhet för Danmark och för Danmarks ställning i världen, inte minst på de praktiska och politiska planen, har ännu inte tillräckligt beaktats. Den gode europén är en träffande benämning men man skall ha klart för sig, att för Brandes var fosterlandet Danmark. Och att det var för Danmark som han gjorde och ville göra sin dominerande insats är i sammanhanget väsentligt. Eftersom Nolin helt avstår från att belysa Brandes' ställning i danskt kulturliv — en visserligen förstäligen begränsning som dock även i andra sammanhang ställer Brandes' verksamhet utan relief — blir också detta förhållande undanskymt.

Nolin har tre huvudsyften. Han vill visa vilken roll Georg Brandes spelade för icke-nordiska författare och hur Brandes gjorde utländsk publik och utländska författare bekanta med nordisk litteratur. Vidare vill han visa hur Brandes introducerade icke-nordiska författare och filosofer i Skandinavien. Slutligen önskar Nolin belysa Brandes' idéutveckling under den behandlade tidsrymden. Dessa tre huvudlinjer skär dock hela tiden in i varandra, eftersom avhandlingen behandlar land efter land, författare efter författare. Först skildras sålunda Brandes' förhållande till Tyskland och till tyska författare och kulturpersonligheter. Därefter behandlas på samma sätt England, Polen och Ryssland och slutligen följer den långa raden av fransmän.

Det material som framläggs för att tjäna den första huvudlinjen är Brandes' brev, hans artiklar i utländska tidningar och tidskrifter, hans böcker tryckta i utlandet och hans föredrag i Tyskland, Polen och Ryssland. Nolin redovisar samvetsgrant hela detta material och vad beträffar främst Polen och Ryssland rör det sig om hittills föga kända ting. Å andra sidan har Nolin mycket sällan försökt klargöra, vilka spår denna verksamhet satte. Om Brandes' artiklar blev omtalade, om hans böcker såldes, om de författare han propagerade för blev mer lästa eller omnämnda — om allt detta ges föga besked. Det är därför svårt att dra några slutsatser, och Nolin är också oftast försiktig med att framställa några generella påståenden. När han emellertid någon gång gör så, saknar de ofta grund i materialet. På tal om Tyskland vill Nolin hävda, att Brandes i detta land kom »att spela ungefär samma roll som han gjort i Skandinavien» (s. 50). Det säger sig självt att uttalandet innebär en kraftig överdrift. Brandes älskade att framhäva sin isolerade ställning i Danmark. Det är dock en imponerande konstellation av stora nordiska författare som han hade förmånen att få påverka och inspirera. Sett ur den synvinkeln kunde han knappast ha fått en lyckligare inramning. I det avseendet — och även i andra avseenden — kan dessa års Tyskland närmast betraktas som ett kulturellt u-land. Det kan heller inte hävdas om någon tysk författare, att han mottagit avgörande intryck från Brandes, i varje fall inte så att det återspeglar sig i hans författarskap. Möjligen kunde ett undantag göras för Hauptmann men i gengäld finns det ingen annan i hela den långa raden av tyska, engelska, polska, ryska och franska författare, där det ens är möjligt att spåra ett sådant beroendeförhållande.

Självfallet är det dock utomordentligt svårt att mäta något så ogripbart som Brandes' inflytande. När det gäller Polen och Ryssland accepterar man därför gärna att bara få materialet framlagt, även om man vill tro att Brandes betydde en hel del för det intresse för skandinavisk litteratur som så småningom skulle växa sig så starkt i Ryssland. Det är väl för övrigt frågan om inte Brandes' kanske viktigaste insats som förbindelseman legat på det personliga planet i det att han förmedlade kontakter mellan författare och översättare, mellan skribenter och förlag och inte minst rent personliga kontakter. Han var den verkliga europén också i det avseendet att han kände snart sagt halva Europa. Han skrev otaliga introduktionsbrev, inte minst åt skandinaver på resor runt om i Europa, och ett sådant brev kunde ofta innebära ett Sesam, öppna dig.

Att Georg Brandes under dessa år inte kom att spela någon nämnvärd roll i Frank-

rike — och att något sådant också var långt svårare — illustreras klart av Nolins bibliografiska komplement. I detta har upptagits böcker, artiklar och förord, som Brandes fått översätta och tryckta i utlandet. Listan omfattar nära hundra nummer för Ryssland, nära femtio för vartdera Tyskland och Polen, femton för England men endast fyra för Frankrike. Detta förhållande säger en del, även om det bibliografiska komplementet tyvärr är behäftat med många elementära brister. Med hjälp av Henning Fengers Georg Brandes et la France, ett verk Nolin tydligen ej utnyttjat, kunde förteckningen ha kompletterats; likaså genom en blick i Bibliotheque Nationale's katalog. Än mer gäller detta England, där redan British Museum's katalog upptar fler verk än Nolin, medan Library of Congress kan redovisa 50 % fler titlar. Det hade inte tagit Nolin lång tid att med dessa och andra lättillgängliga bibliografiska hjälpmedel komplettera sin förteckning högst väsentligt. För Tysklands del har tidskriftsartiklarna blivit styvmoderligt behandlade, medan däremot förteckningarna beträffande Polen och Ryssland redovisar ett stort och svärfunnet material, även om också de lider av vissa brister. Ett irritationsmoment är att de till en början är alfabetiskt ordnade medan det mot slutet inte råder någon ordning alls. En kronologisk uppställning hade varit att föredra, och det hade i varje fall inte varit något stort arbete att systematisera listorna i stället för att överlåta detta till läsaren.

Den andra huvudlinjen i avhandlingen gäller Brandes' roll som introduktör i Skandinavien av europeisk litteratur och europeiska strömningar. Nolin har dock också blicken öppen för författare som redan var kända och vars ställning Brandes ytterligare stärkte, diktare som Balzac, Goethe och Heine. Inte minst har Nolin här kunnat visa vilken roll Brandes spelade för att Heyse fick ett så stort namn i Skandinavien.

Begränsar man synvinkeln och ser till vad Brandes utträttade som ren introduktör, är det bland författarna egentligen bara Keller som kan nämnas. Förhållandet är ett helt annat om man ser till tidens strömningar och idéer. Män som Stuart Mill, Taine, Renan och naturligtvis framförallt Nietzsche har i mycket Brandes att tacka för den roll de kom att spela i nordiskt kulturliv. Detta skildras också ingående i avhandlingen. Där emot förmår inte Nolin tillfredsställande underbygga sina påståenden om Brandes' stora betydelse som introduktör av europeiska författare, och förhållandet torde i själva verket vara det, att det främst var idéer som Brandes introducerade, inte författarskap.

Nolin ägnar i detta sammanhang mest utrymme åt den ryska trion Turgenjev, Tolstoj och Dostojevskij och åt de franska naturalisterna. Enligt hans mening var Brandes en av dem som förorsakade »den slaviska vågen». Självfallet hade artiklarna om Turgenjev och Tolstoj sin stora betydelse men de skrevs efter det att dessa författare blivit erkända i Norden. Då kom Brandes' agitation för Dostojevskij att spela större roll, eftersom denne var föga känd i Danmark. Helt okänd var han dock inte; så hade t. ex. Thor Lange året före Brandes' artikel i sin bok Fra Rusland omtalat Dostojevskij som Rysslands störste romanförfattare efter Turgenjev.

Nolin driver tesen att Brandes omkring år 1880 nådde fram till en utpräglad fransk-naturalistisk inställning och att han var bland de första att ivrigt propagera för riktningen. Tesens riktighet är ytterst diskutabel. Det var endast under några få år som Brandes på allvar intresserade sig för de franska naturalisterna. Det hade tagit tid för honom att lära sig acceptera dem och när han gjorde det skedde det med stora reservationer. Nolin har själv noterat inställningen till Nana, en bok som Brandes fann »pinlig», ja »væmmelig» — ett ord som flera av genombrottsmännen använde i sina omdömen om Zolas roman. Det torde för övrigt inte ha varit någon som opponerade sig mot att Nana beslagtogs, när den utkom i Danmark.

En hade i alla fall hyllat Nana: Edvard Brandes. Frågan är om han inte var den som var mest frigjord av dem alla från gamla konventioner. Han hade vuxit upp som Georg Brandes' lärjunge och aldrig på samma sätt varit fången i en förgången tids litterära smak: han hade fått frigjordheten gratis, medan Georg Brandes hade kämpat sig till den. När Edvard Brandes kom till Frankrike 1873, hade han helt andra förutsättningar att välja den moderna litteraturen än brodern haft — han var dessutom ännu ung då och hade Georg Brandes' Emigrantlitteraturen bakom sig.

Edvard Brandes är den store fransknaturalisten i Danmark, riktningens väsentligaste förkämpe som i mångt och mycket också blev den trogen. Hans insats i nordiskt kul-

turliv är ännu föga utforskad. Det måste anses höra till dansk litteraturforsknings angelägnaste och tacksammaste uppgifter att råda bot på detta. Denna brist har medfört, att Nolin inte haft blick för att Edvard Brandes i förhållandet mellan bröderna många gånger var den givande parten; så även i detta fall. Det var han som förde de franska naturalisternas talan för brodern.

Vad Georg Brandes betydde för att bereda skandinaviska författare en marknad i utlandet och i vilken grad han påverkade utländska skribenter och spelade en roll för att introducera dem i andra länder, främst då i Skandinavien, blir sålunda otillfredsställande utrett. Skulden härtill ligger i att Nolin velat fama över allt för mycket på en gång. Behandlingen av de flesta av de författare och filosofer som passerar revy i avhandlingen, tjänar därigenom främst till att ge en inblick i Brandes' idéutveckling. För att belysa denna måste dock den valda kompositionen anses olämplig. Läsaren kastas oavlatligt mellan Brandes av år 1873 och Brandes av år 1893, ständigt fram och tillbaka. Sammanfattande överblickar saknas, samtidigt som Nolin i ett för en avhandling mindre lyckat populariseringssyfte låtit en hel del överflödigt gods komma med. Alltför mycket fyller i onödan och skymmer blicken. Hit hör många referat, såsom när handlingen i Lermontovs *Vår tids hjälte* återges (s. 227 f.). Det var i sin första ungdom som Brandes i likhet med så många andra av sin generation hade trollbundits av denna bok; referatet används inte för några slutsatser utan står där för dess egen skull. Man kan se på ett kapitel som det om Tolstoj. Det är typiskt för avhandlingen i dess helhet: det är lättläst och underhållande och ger många intressanta utblickar men saknar stringens. Här återges vad Ibsen tyckte om Tolstoj (med citat) och vad Tolstoj tyckte om Ibsen (likaså med citat), här berättas om *Kreutzersonaten*, vad Tolstoj ville förkunna i den, hur många barnsångar hans hustru vid den tidpunkten välsignats med och vad hans hustru tyckte om *Kreutzersonaten* (med citat — på engelska); allt utan fast anknytning till Brandes. Här ges egna reflexioner som den, att det först var Andersen Nexø, Ivar Lo-Johansson och Laxness som i nordisk litteratur nådde den grad av realism som var Tolstojs och som den, att det är Tolstojs »evärdliga storhet att hans samvete inte tillät honom att, efter att ha bevittnat den andliga och materiella misären i sitt land, skriva underhållande romaner om den sysslolösa överklassen av typ *Anna Karenina*» (s. 249). Ger man sig i kast med en så stor och vansklig uppgift som den Nolin har gripit sig an, måste dock ett av de första kraven vara en helt annan stringens, en helt annan förmåga att hålla linjerna klara och undvika allt som ligger vid sidan av.

Den tredje huvudlinjen, den som rör Brandes' idéutveckling, har Nolin genom sin undertitel själv betonat som den viktigaste. Här skildras bl. a. — på ett mycket förtjänstfullt sätt — hur Spielhagen, Lassalle, Bismarck, Schopenhauer och Hartmann var stadier på vägen fram mot Nietzsche och övermänniskodyrkan. Tecknandet av denna utvecklingsgång och av förhållandet till Nietzsche är ett viktigt bidrag till Brandesforskningen. Även om Nolin går i en onödig polemik mot Beyers centrala verk *Nietzsche og Norden*, är det hans förtjänst att ha visat vad det var hos Nietzsche, vilka verk av denne, som Brandes fäste sig vid. Här visar Nolin, liksom på flera andra håll i avhandlingen, att han ändå väl förmår att avväga och urskilja de viktigaste influenserna. Vidare dokumenterar han sin förmåga att finna nytt material och sålunda kasta nytt ljus över skeendet. I det avseendet uppvisar han en stor noggrannhet. Det berättigar till en intressant konklusion beträffande just Nietzsche. 1888 höll Brandes sina föreläsningar om denne, och i *Tilskuerens* augustinumner 1889 trycktes hans artikel *Aristokratisk Realisme*. Den översattes året därpå till *Deutsche Rundschau*. Av Ola Hansson publicerades en artikel om Nietzsche i *Unsere Zeit* 1889, och Nolin kan härtill föga att Brandes' artikel blev omtalad i den polska tidskriften *Prawda* 1890. Detta är alltså allt — och Nietzsches namn spred sig som en löpeld över hela Europa. Det visar hur snabba kommunikationerna kunde vara under dessa år, hur väl förberedda sinnen var för dessa idéer, och hur Brandes bara behövde sätta den tändande lågan till för att inresset för Nietzsche skulle flamma upp.

De föreläsningar som Brandes 1888 höll i Köpenhamn om Nietzsche blev alla refererade i *Politiken*. Nolin förklarar att referaten skrevs av Henrik Cavling och stöder sig tydligen på ett brev från Brandes: »At dømmе mig eller Nietzsche efter Cavlings umulige Referater er urimeligt. Han forstaar ikke Forelæsningerne, mangler Forudsæt-

ninger dertil.» Det är lustigt att se, att om man går till Politikens Honorarprotokoll, så anges i dessa att Cavling visserligen skrivit det första referatet men att anmälnaren av de övriga fyra föredragen var — Georg Brandes. Nolin noterar för övrigt hur stor överensstämmelsen är mellan den året därpå tryckta essän och referaten i Politiken: »Man frestas att tro, att referenten har använt sig av Brandes' manuskript» (s. 163).

Detta är bara en detalj, men Politikens Honorarprotokoll kunde även vid andra tillfällen ha varit Nolin till glädje och nytta. Georg Brandes skrev nämligen under dessa år en hel del osignerade artiklar i tidningen. De har inte förut observerats men skulle ha bidragit till att nyansera bilden av honom. Nolins bild av Brandes är nämligen i vissa avseenden ensidig. Man kan nämna det förhållandet att Nolin tagit Brandes' egna ord om sin isolerade ställning alltför mycket ad notam. Det gäller också Brandes' känslor inför det politiska spelet i Danmark. Nolin skriver: »Venstre sprängdes 1878 i två fraktioner, och när Bjørnson följande år uppmanar Brandes att offentligt be sina anhängare sluta sig till partiet, är han inte alls entusiastisk. Vilken av de två oxarna skall jag stödja, frågar han och fortsätter: 'Jeg seer to halvdannede eller kvartdannede Grupper af politiske Dilettanter, som skjælde hinanden ud værre end Fiskerkjærlinger og det til deres Modstanderes Jubel.' Det är intelligensaristokratens syn på de ledande Venstre-politikerna. Till de halvbildade eller kvartsbildade räknade han säkerligen skol-läroaren Christen Berg.» (s. 88).

Detta ger en felaktig bild av Brandes' inställning. Till en del beror det på felöversättningen av øxer. Brandes, en av dansk prosas störste mästare, inte minst vad bildspråket beträffar, frågar sig inte, vilken av de två oxarna han skall stödja. Han skriver i själva verket, att han inte vet vilken yxa han skall välja. Han syftar här på Hauchs dikt *De to Øxer*, och den stämningens bakgrund är en helt annan än den man får om man liknar Venstre vid en dum ox. I Hauchs dikt skildras hur den unge snickargesällen vill framåt, vill gripa makten, vill bli mästare. Hetsigt fordrar han att få avlägga mästarprovet. Snickarmästaren tar honom med upp i kyrktornet, går ut på en bjälke som skjuter ut högt över marken och slår där fast sin yxa. Den skall gesällen hämta men kommen halvvägs vänder han sig om och frågar: »Vilken av yxorna — det finns ju två?» Snickarmästaren hinner endast säga: »Gud frälse din själ», innan gesällen störtar till marken.

Förtvivlan, besvikelse är den stämning som behärskar Brandes, inte intelligensaristokratens förnämna syn på Venstre. Detta framgår också klart om man läser brevet i sin helhet. I slutet av det skriver för övrigt Brandes om just Berg, att denne ger intryck av att vara »en brav Mand».

Och Brandes kunde gott engagera sig i partistriderna. Till valet 1887 skrev han en mängd kampartiklar i Politiken. Det rör sig inte om beställningsarbeten, om bara en insats för att hjälpa vännerna eller ens om att ge saken tyngd med sitt namn, ty samtliga artiklar är helt osignerade. De är oftast mycket korta men skrivna med verklig »ildhu». Det kunde finnas flera samma dag, fyra den 18 januari, fyra igen den 20, t. o. m. fem den 23. Här finns enkla, politiskt slagordsmässiga uttalanden som det att man aldrig skall stiga upp utan att tänka på vad man den dagen kan utträta för folkets sak och aldrig gå isäng utan att ha skaffat Venstre en ny anhängare eller fördel under dagens lopp. Här finns lyriska utbrott som det att det gäller att skapa en stämning som stiger till en storm, som river alla med sig: de försagda, de tvivlande, de ljumma, de som ryser för vad Højre kan hitta på i sin triumf, ifall det vinner några valkretsar. Det behövde inte ha varit en Georg Brandes för att skriva denna politiska propaganda, men det var alltså han, och detta förhållande är inte ointressant.

Vid denna tid hade för övrigt Fædrelandet för länge sedan gett upp. Dagbladet var en skugga av sig själv och inköptes kort härefter av Nationaltidende som skulle ha seglat upp som den obestridd ledande tidningen, om inte Politiken hade funnits. Under det slutande 1880-talet började nämligen Politiken på allvar gå framåt, och den gav Georg Brandes sitt fulla stöd. Nationaltidende å andra sidan stod honom på intet sätt emot så som Dagbladet och Fædrelandet gjort det. Förhållandena var nu helt annorlunda och det är därför oriktigt att uttala sig som Nolin gör på s. 153: »Alltmer isolerad stod alltså Brandes i sin kamp» (tidpunkten är i slutet av året 1887). Nolin gör detta uttalande i samband med att han behandlar Brandes' kamp mot Bjørnson om Handske-

moralen. Här kan man emellertid med större fog fråga sig om det inte var Bjørnson som stod isolerad; av de betydande danska tidningarna var det bara Otto Borchsenius' Morgenbladet som stödde honom. Inte heller var det någon av genombrottsmännen som anslöt sig till Bjørnson; här hade Brandes t. o. m. skrattarna på sin sida.

Denna genomgång av Nolins avhandling har utförligt uppehållit sig vid de brister som vidlåder den. Det kan inte undvikas att dessa måste redovisas men detta förhållande får inte undanskymma att Nolin på många områden uppnått goda resultat. Det är ett rikt och värdefullt primärmaterial som han har samlat. Bakgrunden till Brandes' hjältedyrkan sättes i klar relief. Brandes' förhållande till makarna Strodtmann och äktenskapet med fru Henriette Strodtmann har inte tidigare belysts och visar sig vara av vikt. Kritikern Zolas stora roll för Brandes har heller inte förut beaktats men blir kraftigt understruken av Nolin. Det är med säkerhet en helt riktig observation: Zola har även som kritiker spelat en väsentlig roll för många av genombrottsmännen. Med en omredigering av avhandlingen skulle de stora förtjänsterna dock bättre ha kommit till sin rätt. Nolin kunde ha valt Brandes' förhållande till ett enda land, till Frankrike eller Tyskland, eller till en man som Nietzsche, eller han kunde ha följt en enda linje, Brandes som förmedlare, Brandes' idéutveckling. Som avhandlingen nu är upplagd saknas ändå många namn, också från andra länder än de genomgångna. Å andra sidan kan Nolins arbete nu fungera som ett praktiskt och väldokumenterat uppslagsverk, där man lätt kan finna Brandes' förhållande till en bestämd författare eller filosof.

Torbjörn Nilsson

OLOF MUSTELIN: *Hjalmar Neiglick*. (Skr. utg. av Sv. Litteratursällskapet i Finland. Del 6 i serien *Levnadsteckningar*.) Helsingfors 1966.

»Ett faktum är att 'ättitalet' aldrig upplevdes lika intensivt hos oss som i de nordiska grannländerna», konstaterar Olof Mustelin i sin biografi över Hjalmar Neiglick. Men också i Finland sätter det moderna genombrottet in under detta decennium. »Idéer sådana som Neiglicks vann endast relativt ringa anslutning inom kretsar som i första hand kan kallas opinionsbildande», framhåller visserligen Mustelin. Strindberg och Det unga Sverige satt trångt också de; men otvivelaktigt fick deras idéer en vidare spridning.

Neiglick kom i rampluset när han som 24-åring trädde upp till försvar för Carl von Bergen, som på våren 1884 talade i Helsingfors om »Framtidens kristendom». Universitetets rektor vägrade att upplåta solennitetssalen och fyra akademiska lärare bemötte i en broschyr von Bergens religiösa liberalism. Neiglicks egen stridsskrift bar ett motto från Strindberg och slutorden visar honom som en värdig lärjunge av Georg Brandes och genombrottets män: »Alltså I herrar! Icke doktor v. Bergens populära föredrag, men den handske I slungat i ansiktet på den fria tanken, *det* är den grövsta humbug, som kanske någonsin bedrivits med vetenskapen i vårt land.»

Två av Neiglicks generationskamrater, Jarl Hagelstam och Werner Söderhjelm, har förut ägnat honom minnesteckningar. Olof Mustelin har genomgående sökt sig till primärkällorna, men han medger att brevmaterialet är magert. Biografien lider också av en viss torka, vilket väl i någon mån dessutom beror på att Mustelin väjer för s. k. indiskretioner. Någon verkligt levande bild av Neiglick får man inte. Boken är emellertid säkert komponerad och välskriven och den ger värdefulla aspekter mot en brytningstid i Finlands kulturliv.

Hjalmar Neiglick dog redan 1889, ännu inte 30-årig. Mångsidigheten i hans verksamhet har ställt levnadstecknaren inför speciella problem. Sin vetenskapliga insats gjorde Neiglick inom filosofin och psykologin; han var en av de första som tog steget över till experimentell psykologi i Norden. Men hans gärning blev på olika gebit bara en torso. Skönlitterärt verksam var han inte men han presterade en förtjänstfull litteratur- och teaterkritik. Albert Edelfelt liknade honom efter hans förtidiga död vid »Finlands öga utåt Europa». Tidigt blev Neiglick kosmopolitiskt inställd. Mustelin sammanfattar: »Neiglick lyckades otvivelaktigt oroa Finland med europeiska tankar, men